ČIA KELIO PRADŽIA

2019 m. gegužės 10 d. Nr. 12

Jie garsina Ukmergės kraštą

Sukanka 65 metai, kai 1954 m. gegužės 24 d. Kazliškio kaime, Rokiškio rajone, gimė Janina Akstinavičienė, pedagogė, Lietuvos bei Ukmergės politinė bei visuomenės veikėja. Mirė 2004 m. birželio 4 d. Ukmergėje.

***

Sukanka 20 metų, kai 1999 m. gegužės 28 d. Balninkuose, Molėtų rajone, mirė Vladas Miškinis, pedagogas, dailininkas. Gimė 1910 m. gruodžio 25 d. Martinonių kaime, Ukmergės rajone.

***

Sukanka 85 metai, kai 1934 m. gegužės 29 d. Ukmergėje gimė Zigmas Jonas Daunora, architektas, humanitarinių mokslų daktaras, profesorius.

***

Sukanka 35 metai, kai 1984 m. gegužės 30 d. Vilniuje mirė Kristina Rickevičiūtė, filosofė, humanitarinių mokslų daktarė. Palaidota Ukmergės kapinėse. Gimė 1922 m. sausio 2 d. Ukmergėje.

Ukmergės rajono savivaldybės Vlado Šlaito viešosios bibliotekos inf.

Nepriklausomybės kovų 100-metį mini ir Ukmergė

2019-ieji paskelbti Lietuvos Nepriklausomybės kovų atminimo metais. Seimas tokį nutarimą priėmė atsižvelgdamas į tai, kad 1918 m. pab. ir 1919–1920 m. Lietuvoje vyko Nepriklausomybės kovos. Šitaip siekiama įvertinti ypatingą Lietuvos savanorių, kariuomenės ir kitų piliečių indėlį ginant ką tik atkurtą Lietuvos valstybę.

Vyriausybė patvirtino Krašto apsaugos ministerijos parengtą priemonių ir renginių planą. Tarp jų – ir pirmojo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės artilerijos šūvio minėjimas Deltuvoje.

Nepriklausomybės kovos – atsikuriančios Lietuvos valstybės kovos 1919–1920 m. su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, siekusiais sutrukdyti atkurti nepriklausomybę.

1919 m. gegužės 3 d. jungtinės lietuvių ir saksų pajėgos išvadavo Ukmergę nuo priešų – bolševikų. Šio įvykio šimtosios metinės buvo paminėtos prie Laisvės paminklo „Lituania Restituta“.

***

1918 m., pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, bolševikai nusprendė pasinaudoti Vokietijos pralaimėjimu. Maskva ėmė rengti ginkluotą sukilimą Lietuvoje. Paskui besitraukiančią vokiečių kariuomenę slinkusi rusų bolševikų kariuomenė užsimojo įgyvendinti „pasaulinės revoliucijos“ doktriną. Okupuotos Pabaltijo žemės turėjo tapti tiltu į Vakarų Europos šalis.

Pirmieji Lietuvos kariuomenės savanoriai. 1919–1921 m.

Lietuvos centrinio valstybės archyvo nuotr.

1918 m. gruodžio 22 d. bolševikai užėmė Švenčionis, kitą dieną – Uteną, gruodžio 27 d. – Rokiškį, 1919 m. sausio 5 d. – Šiaulius, sausio 25 d. – Telšius. Į priešo rankas pateko du trečdaliai Lietuvos teritorijos. Kartu su bolševikais į Lietuvos sostinę atkako Vincas Mickevičius-Kapsukas, vesdamas paskui save grupę žmonių, pasivadinusių vyriausybe.

***

Lietuvai teko atremti bolševikinės Rusijos puolimą, vėliau bermontininkų priešiškus karinius veiksmus ir želigovskininkų siekius prijungti Lietuvos teritoriją prie atkuriamos Lenkijos. Kariuomenė suvaidino lemiamą vaidmenį atkuriant Lietuvos valstybę – kiek mūsų kariai apgynė žemės, tiek jos ir liko Lietuvos valstybėje. 1920 m. Tautų Sąjungos taikos delegacijos pirmininkas Lietuvos delegacijai pasakė: „Už savo tautos nepriklausomybę jūs turite būti dėkingi ne Ambasadorių konferencijai ir ne Tautų Sąjungai, bet tik savo narsiai kariuomenei“. Apie tai rašoma Bernardinai.lt.

Nukelta į 8 p.

Knygnešystė – unikalus, tik Lietuvoje egzistavęs, reiškinys

Gegužės 7-ąją minėjome Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną, primenančią apie vienybę ir ryžtą priešinantis carinės Rusijos spaudos draudimams.

Knygnešystė, kuri vadinama „šventąja kontrabanda“, – unikalus, tik Lietuvoje egzistavęs, reiškinys. Niekur kitur tokia kultūrinės kontrabandos forma nėra žinoma, todėl žodis knygnešys sunkiai verčiamas į kitas kalbas.

Buvo suburtas platus per sieną kontrabandą gabenančių ir Lietuvoje platinančių lietuviškus spaudinius žmonių tinklas. Keliaudami iš kaimo į kaimą knygnešiai turėjo patikimų ir pažįstamų žmonių, pas kuriuos galėdavo apsistoti ir gauti reikiamą pagalbą. Prie sienos buvo patyrusių vedlių, padėdavusių ją pereiti.

Prūsijoje lietuviškų knygų lotyniškais rašmenimis buvo galima laisvai nusipirkti spaustuvėse ir knygynuose. Pasieniuose knygnešių patogumui buvo įsteigta karčemų-viešbučių.

Paprastai knygnešiai naudodavosi nešikų paslaugomis, su jais būdavo susitariama susitikti dar prieš einant į Prūsiją užpirkti spaudinių. Nupirktą spaudą pakuodavo į ryšulius, kurie sverdavo apie 30 kg. Spaudinius per sieną pernešti ateidavo 10–30 vyrų, kuriems vadovaudavo knygnešys arba samdytas asmuo. Nešikai laukdavo patogaus momento, kad pereitų sieną su draudžiamu kroviniu. Tada kontrabandą paslėpdavo sutartoje slėptuvėje, kuri nuo sienos būdavo apie porą kilometrų. Čia su nešikais ir būdavo atsiskaitoma.

Tarpiniame punkte spaudinių ilgai nelaikydavo – gabendavo tolyn nuo sienos.

Spauda buvo vežama tamsiomis naktimis, kai siautėdavo audros ar pūgos, lydavo, pasirenkami tam prasti keliai. Lietuvišką spaudą gabendavo paslėpę vežimuose dvigubu dugnu, šiene, į vežimą įdėdavo dėžę su paršu, įsodindavo „dvasininką“, „ligonį“, „valdininką“, net karstą su „numirėliu“. Pavėžėję nuo sienos arkliais spaudą supakuodavo ir siųsdavo geležinkeliais, pavadinę namų apyvokos daiktais, staliaus įrankiais, obuoliais.

Kitas darbas – spaudinių platinimas, kad sugrįžtų įdėti pinigai ir būtų apyvartinių lėšų naujai siuntai įsigyti ir pervežti.

Knygų gabentojai retai kada užsiimdavo jų platinimu – knygas dažniausiai parduodavo urmu. Draudžiamą spaudą toliau pardavinėdavo platintojai, kurie tai derindavo su kokia nors profesija: keliaujančio siuvėjo, knygrišio, krosnių mūrininko, staliaus, keliaujančio smulkaus prekybininko,

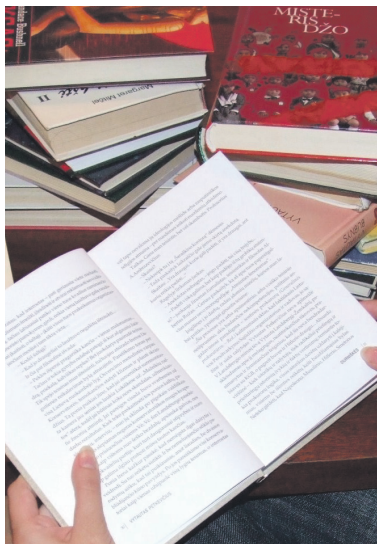

kartais apsimesdavo net elgetomis. Slėptuvės – dėžės dvigubais dugnais, taip pat slėptuvės sienose, balduose, krosnyse, bičių aviliuose, inkiluose, drevėse.

1904 m. carui Nikolajui II patvirtinus spaudos draudimas buvo panaikintas. Peterburge tais metais išleistas pirmas legalus lietuviškas periodinis leidinys „Lietuvių laikraštis“. Lietuvoje pirmas toks leidinys „Vilniaus žinios“ pasirodė metų pabaigoje.

Atšaukus spaudos draudimą lietuviška spauda džiūgavo: „Valdžia jau seniai matė, kad nieko nepadarysianti... Raitės visaip kaip, bet, nematydama kitos išeigos, sutiko duoti spaudą“. Taip buvo parašyta 1904 m. gegužę.

Pagal knyga.kvb.lt, svencioniukrastas.lt

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Pokario partizanas – Alfonsas Morkūnas-Plienas

Žemaitkiemio krašto patriotas – pokario partizanas Alfonsas Morkūnas (1908–1949).

Jis nuo 1945-ųjų gruodžio iki 1948-ųjų rugpjūčio14 d. ėjo Didžiosios Kovos apygardos (DKA) B rinktinės vado pareigas. Vėliau – iki 1949-ųjų pabaigos – DKA vadas.

Tai jo sumanumo dėka organizuotą apygardos partizaninį judėjimą Ukmergės apskrityje pavyko išlaikyti iki 1950 m.

Būtinoje tarnyboje, kurią atliko Lietuvos kariuomenėje, Alfonsas tapo vyr. puskarininkiu. Buvo geras raitelis, sportininkas, todėl 1931 m., pasibaigus tarnybai, liko tarnauti liktiniu iki pat sovietinės okupacijos.

1935 m. vedė Onutę Kazlauskaitę, vienas po kito gimė jiems Elvida ir Teisutis. 1941 metais šeima grįžo į tėviškę. Alfonsas birželio mėn. 23–24 dienomis vykdė štabo nurodymus gimtose apylinkėse, gelbėdamas gyventojus nuo besitraukiančių rusų savivalės ir plėšikavimo.

Nuo 1944 m. birželio mėn. Lyduokių mstl. ir Juknonių k. su Kaziu Ališausku vadovavo savisaugos būriui (apie 20 vyrų), gynė žmones nuo raudonųjų partizanų.

Kaip ir daugelis jaunų žmonių, Alfonsas Morkūnas nuėjo į P. Plechavičiaus rinktinę, o ją išformavus, ne tik Žemaitkiemio, Šešuolių, bet ir Balninkų, Kurklių, Kavarsko valsčiuose suorganizavo partizanus į balninkiečių Laisvės rinktinę.

Jis buvo vieno iš J. Šibailos rinktinės padalinio vadas ir jau 1945 m. pradžioje vadovavo kuopai. Sakoma, kad Plienas buvo neapsakomai drąsus ir net dienomis suorganizuodavo susitikimus su kaimų bei miestelių gyventojais, agituodavo prieš sovietinę santvarką.

Jau 1945 m. sausio mėn. buvo svarstoma galimybė rajono partizanams prisijungti prie DKA, kurios veikė Širvintų, Kaišiadorių, Trakų apskričių vietovėse. Tuo tikslu į Ukmergę buvo atvykusi štabo ryšininkė Aldona Paulavičiūtė-Indyra. Prasidėjo derybos dėl susijungimo. Spalio mėnesį į Balninkus atvyko DKA apygardos štabo viršininkas Aleksas Zapkus-Piliakalnis, kuris čia išbuvo kelis mėnesius.

1945 m. spalio 1 d. įsakymu apygardos vadas Žalias Velnias įkuria B rinktinę, jos vadu paskirdamas Alfonsą Morkūną-Plieną, o štabo viršininku J. Šibailą-Dieduką. Tuo metu B rinktinėje buvo 3 batalionai, prie kurių vėliau prisidėjo dar du: 4-asis batalionas veikė Jonavos ir Veprių valsčiuose, 5-asis – Taujėnų ir Kavarsko valsčiuose. B rinktinė kovojo Ukmergės apskrityje ir veikė savarankiškai.

Žinomi atvejai, kai apygardos štabas persikeldavo į B rinktinės teritoriją, tačiau daugiausia – A rinktinėje. Gal todėl juos ne taip skaudžiai palietė KGB suorganizuota operacija. Rinktinės vyrai, o tai yra jau A. Morkūno nuopelnas, nesiuntė į „štabą“ partizanų sąrašų ir nevykdavo į jo organizuotus susitikimus.

Nukelta į 8 p.

Nepriklausomybės kovų 100-metį mini ir Ukmergė

Atkelta iš 7 p.

Jos kūrimosi metu kariuomenę sudarė savanoriai, atsiliepę į 1918 m. gruodžio 29 d. oficialų vyriausybės kvietimą – „Lietuva pavojuje“. Pirmieji šauktiniai mobilizuoti 1919 m. kovo 5 d., iki to laiko į kariuomenę buvo įstoję apie 3 000 savanorių. Nepriklausomybės kovų pabaigoje Lietuvos kariuomenė išaugo iki 40 600 karių.

***

Kai turėjo būti paimtas ir Kaunas, Lietuvos kariuomenė suardė bolševikų planą – jų puolimas buvo sustabdytas. Tačiau mūsų Nepriklausomybei grasino ne vien bolševikai. Ypač pavojingi buvo lenkai, kurie 1919 m. balandžio 19 d. išvijo bolševikus iš Vilniaus, jame įsitvirtino ir toliau puolė rusų kariuomenę Trakų–Širvintų–Pabradės ir Ašmenos–Salų kryptimis. Lenkai sutriuškino raudonarmiečių Pabradės grupę ir nustūmė Švenčionių link. Toks pat likimas ištiko ir Širvintose buvusią raudonarmiečių grupę.

Persekiodami jos likučius lenkai veržėsi Trakų, Maišiagalos ir Ukmergės link. Lietuvos kariuomenės Generalinio štabo viršininkas generolas Silvestras Žukauskas balandžio 27 d. Lietuvos kariuomenei davė įsakymą užimti Vievio geležinkelio stotį ir patį miestelį. Žvalgai pasiekė Rykantus, Naujuosius Trakus ir čia pirmą kartą susitiko su lenkų būriais.

Kad lenkai neužimtų Širvintų, Giedraičių ir Ukmergės, S. Žukauskas davė įsakymą Panevėžio atsargos batalionui žygiuoti iš Kėdainių ir išvyti rusus iš Ukmergės. Gegužės 3 d. Panevėžio atsargos batalionas užėmė Ukmergę. Šiose kautynėse kartu su lietuviais dalyvavo ir vokiečių saksų savanoriai. Gegužės 7 d. buvo užimtos Širvintos. Čia lietuviai susitiko su lenkais ir sutarė kartu pulti Giedraičius. Jie buvo užimti gegužės 9 d. Tai buvo pirmosios didesnės Lietuvos kariuomenės puolamosios kautynės.

***

Tačiau mūsų ir lenkų strateginiai tikslai išsiskyrė. Vietoje planuoto žygio Vilniui išvaduoti teko nustatyti kitas strategines kryptis. Buvo sudarytos dvi rinktinės: viena nukreipta Ukmergės–Utenos–Zarasų kryptimi, kita – Panevėžio–Rokiškio–Obelių. Ukmergės rinktinei vadovavo karininkas Kazys Ladyga, vėliau – karininkas Pranas Liatukas.

1919 m. gegužės 18 d. Lietuvos kariuomenė pradėjo puolimą.

Lietuvos kariuomenės vadas generolas Silvestras Žukauskas. 1919 m.

Panevėžio rinktinė buvo sutelkta prie Ramygalos ir Krekenavos. Gegužės 26 d. bolševikai buvo išvyti iš šiaurinės Lietuvos. Tuo pat metu Ukmergės rinktinė pagal Šventosios upę trimis voromis pradėjo pulti abipus Ukmergės–Utenos plento. Smarkiausiai bolševikai priešinosi prie plento, bet karininkas K. Ladyga su dešiniąja vora pro Lyduokius prasiveržė į bolševikų užnugarį, ir priešas buvo priverstas trauktis.

Gegužės 18 d. užėmus Kurklius, puolimas buvo nukreiptas į šiaurę. Gegužės 19 d. Ukmergės rinktinės kariai užėmė Anykščius, gegužės 20 d. – Andrioniškį, gegužės 21 d. – Viešintas. Vienas po kito buvo išvaduoti ir kiti Šiaurės Rytų Lietuvos miestai bei miesteliai.

Deja, jau vėliau, sovietams vėl okupavus Lietuvą, jos kariuomenė buvo palaipsniui integruojama į Raudonąją armiją, mažinama. Maždaug 2 tūkst. Lietuvos karininkų ir apie 4,5 tūkst. kareivių buvo suimta ir pateko į koncentracijos lagerius, kur dauguma buvo nužudyti arba mirė nuo nepakeliamų sąlygų.

***

Vieno iš Nepriklausomybės kovų dalyvio Kazimiero Skebėros prisiminimai:

„Išėjęs iš bažnyčios ant šventoriaus pamačiau tokį popierėlį. Ten buvo rašoma, kad Tėvynė pavojuje – eikite, geri žmonės, jos ginti. Priešų mes turime labai daug – ir vokiečių freištininkus, ir bermontininkus, ir bolševikai, ir šlėktų armados... Pasiėmiau šautuvą ir 24 kilometrus pėsčias nuėjau į Ukmergę. Ten buvo komendantūra, kur buvo verbuojami savanoriai. Mane priėmė komendantas kapitonas Pošiūnas – be galo kilnus žmogus. Buvau baigęs Širvintų gimnaziją, tais laikais buvau išsimokslinęs žmogus, todėl mane norėjo pasiųsti ne į frontą, o į Kauną, į karo mokyklą. Paaiškinau, kad čia esu ne tam, kad gaučiau antpečius ir žvaigždutes, o tam, kad kariaučiau su priešais...

63 žmonės iš Ukmergės pėstute patraukėme į Zarasų frontą. Tik šautuvai ir šoviniai buvo sukrauti į pastotes. Nuo 1919 m. sausio 1 d. iki rugpjūčio pabaigos kariavome su bolševikais.“

Iš „Ukmergės kultūros puslapių“ (tai, ką rašė „Lietuvos aidas“, „Vienybė“ ir kiti to meto leidiniai)

1919 m. balandis. „Ukmergė. Bolševikai, atėję į Lietuvą, žadėjo daugiaus nė kaip žodžiais, bet kaip pradėjo gyventi, plėšti, tai darbais padarė blogiau ne kaip pragare. Po jų atėjimo visuose dvaruose ir sodžiuose įvedė „komunas“, susidedančias iš trijų žmonių, ir vietoj parapijos komitetų – valsčiaus „renkomus“, kad geriau vietos žmones apiplėšus. Visur apgarsino, kad nėr nuosavybės: kas yra, tas visų nuosavybė. Dvaruose apgarsino, kad viskas darbininkų, bet darbe pasirodė, kad viskas teko komisarams. Jie žydelių pagalba išveža viską svetur.

Visur surašė grūdus, gyvulius, visokius įrankius ir žmones. Surašius pradėjo rekvizuoti beveik visus grūdus, gyvulius, ratus ir kitus daiktus nuo visų, be skirtumo, kaip nuo ūkininkų, taip ir nuo darbininkų, mažažemių, bežemių ir kumečių, taip, kad pradėjo visi šaukte šaukti prieš bolševikus. Biednuomenei nedavė nė saujos grūdų.

Apskelbė vyrų mobilizaciją nuo 18 iki 40 metų. Įstojus į raudonąją armiją Lietuvoje nepalieka čia, bet išveža į Rusiją.

Užėmus bolševikams Lietuvos dalį raudonoji armija labai atsižymėjo savo nedoru pasielgimu ir bjauriais darbais. Išbadėję ir pusnuogiai raudonarmiečiai kaip žvėrys puola prie žmonių, ima, plėšia, kas tik patenka. Naktimis užpuola žmones, užmuša, atima pinigus, drabužius, valgomus daiktus.

Vietos kunigai, ilgą laiką kentėję prie bolševikų, pritrūkę kantrybės pabėgo. Šiomis dienomis bolševikai įkišo į kalėjimą be jokios kaltės vaistininką Šulevičių, dvarininką Micholauską ir žydą Perkulį, tačiau žydą už trijų dienų paliuosavo. Be to, dar Markuciškių dvaro savininką p. Okulievičių su žmona taip pat nugabeno į kalėjimą.“

♦ Gegužės 3 d. „Šiandien 3 val. po pietų mūsų kariuomenė suvienytomis jėgomis (drauge su vokiečiais) užėmė Ukmergę. Bolševikai bėga panikoje. Mūsų kariuomenė seka jų pėdomis. Ukmergėje mes paėmėme 71 rusų belaisvį. Į rytus nuo Ukmergės kovos su rusais tebeeina. Generalinio štabo viršininkas generolas Žukauskas.“

♦ 1919 m. „Ukmergę paėmė beveik vieni aeroplanai (orlaiviai). Užpuolė miestą mūsų ir vokiečių aeroplanai, išmėtė bombų (viena bombų pateko į bolševikų namą) ir apšaudė kulkosvydžiais. Be to, artilerija paleido kelis šūvius. Taigi bolševikai nuo tų visų „baisenybių“ pasileido, galvos nustoję, kur kas numanydamas, visą savo turtą mieste palikdami.“

♦ „Užėję bolševikai pirmiausia pagrobė miesto kasą. Vietoje savivaldybės paskyrė vieną komisarą. Nusikaltusiems teisti buvo sudarytas „liaudies teismas“, į kurį įėjo pirmininkas ir du nariai. Jie sėdėdavo su kepurėmis, ant stalo pasidėję nagaikas. Advokatai buvo vadinami „teisės gynėjais“. Jie turėdavo pakaitomis kaltinti teisiamuosius, tai vėl ginti. Atlyginimo jokio negaudavo. Vienas gynėjas žydas paklausė, pagal kurį straipsnį teisiamasis kaltinamas. Teismo pirmininkas nagaika drožė sau per bato aulą ir piktai atsakė, kad jau treji metai kaip įstatymų nėra ir teisiama pagal „revoliucijos sąžinę“.

Gyventojai stengėsi atrodyti kuo didžiausiais driskiais. Dėvėjo klumpėmis ir suplyšusiais drabužiais. Valstybinės gimnazijos buvo tik keturios žemesnės klasės. Bolševikai paskelbė mobilizaciją, bet vyrai nestojo. Gimnazijoje buvo paskubomis sudaryti egzaminai ir vyresnieji mokiniai, gavę 4 klasių pažymėjimus, slaptai išbėgo į Lietuvos kariuomenę.

Likusieji mokiniai buvo surašyti į komsomolcus. Mokinių komitetai spręsdavo, kuriuos mokytojus atleisti. Direktorių areštavo ir vienas mokinys su šautuvu jį saugojo. Pradžios mokyklų tada visai nebuvo. Jokio kultūrinio darbo nepasireiškė. Visiems trūko maisto. Kareiviai per nuolatines kratas iš gyventojų ką atimdavo, tuo maitindavosi patys, o likučius dalindavo miesto biednuomenei. Rekvizuodavo ūkininkų arklius ir kitus daiktus.

Daugelis ukmergiškių užėmė atsakingas vietas. Jie stengėsi bolševikų režimą švelninti. Dėl to ypatingų žiaurumų Ukmergėje nepasitaikė.

Bolševikus iš Lietuvos varant a. a. Kapsukas iš Vilniaus bėgo per Ukmergę. Miesto aikštėje rusiškai pasakė kalbą. Jis grasino Vilnių sugriauti nepalikdamas akmens ant akmens už tai, kad gyventojai į bėgančius bolševikus šaudę pro langus ir akmenimis mėtę. Bėgdami bolševikai išsivarė įkaitais advok. Dirmantą, advok. Chalecką, Radzivilavičių, Jasaitį, Kuktą ir keletą kitų. Mūsų kariuomenė į Ukmergę atžygiavo iš Deltuvos laukų.“

♦ 1919 m. „Rugsėjo 25 d. legioninkai jau mėgino užimti Ukmergę ir Veprius, bet tapo atmušti. Už 4 varstų nuo Ukmergės Vaitkuškio dvare ištiko smarkus mūšis. Iš lenkų pusės krito negyvais 16 kareivių, paimta į nelaisvę 2 sužeistu ir vienas sveikas lenkas su brika, pora arklių pakinkyta, daug granatų ir kitokios karo medžiagos ir ginklų. Vienas iš sužeistų lenkų tuoj mirė. 10 lavonų palaidota Ukmergės kapinėse, o kiti 7 Vaitkuškyje.“

Parengė Vaidotė Šantarienė

Pokario partizanas – Alfonsas Morkūnas-Plienas

Atkelta iš 7 p.

Iš pradžių jie priešinosi Žalio Velnio nusišalinimui nuo vadovavimo apygardai, o J. Lukšai išaiškinus išdavystę, ir visai ryšius nutraukė. Jau 1947 metais Lietuvos partizanai DKA pripažino tik B rinktinę.

1946 m. liepos 16 d. apygardos vadu tapęs KGB agentas Griežtas pareikalavo pateikti centrui partizanų, ryšininkų, jų rėmėjų pavardes, slapyvardžius, adresus, ginklų saugojimo vietas. Plienas suprato, kad tokie įsakymai gali būti pražūtingi partizaniniam judėjimui ir atsisakė juos vykdyti.

Netolima ateitis parodė, kad jo sumanumas ir partizaninės kovos vedimo žinojimas išgelbėjo DKA B rinktinę nuo šios baisios išdavystės, kurios metu bus sunaikinta ne tik A rinktinė, bet ir visi DKA štabo nariai. Po kurio laiko buvo sužinota, kad į KGB pinkles pakliuvo ir pats Žalias Velnias.

1948 m. gegužę rinktinei buvo suteiktos apygardos teisės, o 1948 m. rugpjūčio mėn. Rytų Lietuvos (Kalnų) srities partizanų vado Antano Slučkos-Šarūno įsakymu Alfonsas Morkūnas-Plienas buvo paskirtas DKA vadu, jam suteiktas partizanų kapitono laipsnis.

Jau 1948 m. liepos mėn. buvo sudarytas smogikų būrys ir specialiosios 2–3 žmonių grupelės Plienui ir jo aplinkai sunaikinti. Tada buvo manoma, kad Plieno aplinkoje dar buvo 86 kovotojai.

1949 m. saugumo sumetimais Plienas dažnai keitė štabo buvimo vietas. Metų pabaigoje jie buvo bunkeryje Juodkiškių k. ūkininko Vagonio sodyboje. Jau gruodį MGB agentas „Veter“ („Vėjas“) juos susekė. Jis nustatė pagal tai, kad B. Tratulis per dažnai daržinėje lankėsi.

Gruodžio 30 dienos rytą MGB kariuomenė glaudžiu žiedu apsupo pastatus. Klojime po arklių gardu jie aptiko apygardos štabo bunkerį. Po įvykusio susišaudymo iš bunkerio buvo iškelti penkių žuvusių laisvės kovotojų kūnai. Tą lemtingą dieną žuvo DKA vadas Alfonsas Morkūnas-Plienas, jo pavaduotojas Vladas Ališauskas-Puškinas, kuopos vadas Bronius Medelskas-Krienas, Juozas Grigas-Geniukas ir Bronius Dūda-Narutis. V. Ališauską bei P. Grigą nušovė daržinėje, o bunkeryje buvę Plienas, kuopos vadas Bronius Medalskas-Krienas (gim. 1927 m.) ir būrio vadas Bronius Dūda-Narutis (gim. 1912 m.) susisprogdino. Žuvusiųjų kūnus nuvežė vežimais į Ukmergę. Spėjama, kad Plieno palaikai buvo įmesti į kanalizacijos šulinį prie „Vienybės“ gamyklos. Tik Atgimimo metais jie buvo surasti ir perlaidoti į Dukstynos (Ukmergė) kapines.

Su Alfonsu Morkūnu partizanauti išėjo ir du jo broliai. Karolis Morkūnas žuvo 1948 m. vasario 10 d. savo tėviškėje Juodžiūnų. k. Po šios netekties užgeso ir Veronikos Morkūnienės širdis. Stasys Morkūnas-Tarzanas dar iki 1955 m. kovojo su ginklu, o iki 1965 m. slapstėsi, kol buvo išduotas. 15 metų kalėjo Sibiro lageriuose, buvo tremtyje. Į Lietuvą sugrįžo tik 1980 m., gyveno Kaune.

1997 m. lapkričio 29 d. Alfonsui Morkūnui-Plienui suteiktas Kario savanorio statusas (po mirties). 1998 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu jam suteiktas Vyčio kryžiaus I laipsnio ordinas (po mirties) – dabartinis atitikmuo yra Vyčio kryžiaus ordino Didysis kryžius.

Parengta pagal laikraštį „Voruta“

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS